

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การศึกษาารูปแบบและการใช้สอยเรือนไม้พื้นถิ่นในจังหวัด เชียงใหม่
ชื่อนักศึกษา	นางสาววิชุดา นิลม่วง
สาขาวิชา	ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม
ภาควิชา	ศิลปสถาปัตยกรรม
ปีการศึกษา	2541

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบและประโยชน์ใช้สอยเรือนไม้พื้นถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีขอบเขตอยู่ในพื้นที่ตัวเมืองเชียงใหม่และอีก 7 อำเภอโดยรอบรวมทั้งหมด 8 อำเภอ ในช่วงเวลา 30 – 70 ปี ก่อนหน้านี้ (พ.ศ.2468 – 2540) เนื่องจากเป็นกลุ่มเรือนที่มีจำนวนมากที่เหลืออยู่และมีคุณลักษณะเฉพาะที่ควรค่าแก่การศึกษา

การศึกษาประกอบไปด้วยการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์และการศึกษาในเชิงสถาปัตยกรรม

1. การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ ได้แก่ การศึกษาเพื่อให้ทราบถึงกระบวนการเกิดของรูปแบบเรือน อันเป็นผลมาจากข้อจำกัดและการเปลี่ยนแปลงของสังคม ประเพณี และวัฒนธรรมการดำรงชีวิต ในพื้นที่นั้น

ผลจากการศึกษาทำให้ทราบถึงความสำคัญของพื้นที่ตัวเมืองเชียงใหม่ อันเป็นศูนย์กลางของเศรษฐกิจ การเมือง และการปกครองมาแต่โบราณ ทำให้พื้นที่เกิดความสำคัญและส่งผลทำให้เกิดเรือนพื้นถิ่นขึ้น ประกอบกับในช่วงเวลาการศึกษาที่ค่านิยมของคนพื้นถิ่นเปลี่ยนไป การสร้างเรือนไม้จำกัดอยู่ในกลุ่มเจ้าขุนมูลนาย ผู้มีฐานะก็สามารถสร้างได้เพื่อตอบสนองการใช้สอยประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ทำให้รูปแบบเรือนเกิดเอกลักษณ์เฉพาะขึ้น

2. การศึกษาในเชิงสถาปัตยกรรม เป็นการศึกษาารูปแบบและประโยชน์ใช้สอยของเรือน โดยกำหนดเรือนตัวแบบในกรณีศึกษาประมาณ 70 หลัง จาก 8 อำเภอ ในจังหวัดเชียงใหม่ จากการศึกษาได้ผลสรุปดังนี้

รูปแบบเรือนเมื่อพิจารณาจากลักษณะของหลังคา สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะคือ

1. เรือนจั่วเดี่ยว
2. เรือนจั่วแฝด
3. เรือนปั้นหยา

เรือนจั่วเดี่ยวและเรือนจั่วแฝดมีพัฒนาการโดยตรงจากเรือนในพื้นที่นั้น ส่วนเรือนปั้นหยาจะเป็นรูปแบบที่รับมาจากการผสมผสานจากนอกพื้นที่ ลักษณะดังกล่าวส่วนใหญ่ยังคงสัมพันธ์กับผังพื้นเรือน กล่าวคือ เมื่อแกนของพื้นเรือนวางในแนวทิศเหนือใต้ ผังหลังคา ก็จะหันหน้าจั่วและวางตัวในแกนเหนือใต้สัมพันธ์กัน แต่มีอีกลักษณะที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาของเรือนที่ศึกษา เนื่องจากการรับรูปแบบและไม่ยึดติดกับค่านิยมประเพณีเดิม การทำหลังคาปั้นหยาหรือมะนิลา ทำให้มีชายคาปกคลุมได้โดยรอบเรือน การวางผังหลังคา กับผังเรือนจึงไม่จำเป็นต้องขนานกันไปเหมือนเดิม

รูปแบบเรือนเมื่อพิจารณาตัวเรือน พบว่าฝาเรือนไม่ได้ใช้ไม้แผ่นใหญ่แผ่นเดียวต่อกัน เหมือนเรือนในช่วงก่อนจะเป็นไม้ที่ขนาดเล็กกว่าเนื่องจากปริมาณป่าไม้ที่ลดลงอย่างรวดเร็วในภาคเหนือ ส่งผลให้อากาศร้อนขึ้น ตัวเรือนจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปโดยมีการเจาะช่องหน้าต่าง รวมทั้งช่องลมที่กว้างและมากขึ้นกว่าเดิม ซึ่งเคยมีขนาดเล็กเนื่องจากอากาศที่หนาวเย็นอีกทั้งทำให้รูปทรงและสัดส่วนเรือนเปลี่ยนแปลงไป

ในส่วนของพื้นที่ประโยชน์ใช้สอยภายในเรือน ส่วนใหญ่ยังคงเป็นไปตามรูปแบบเดิม โดยมีการแบ่งแยกพื้นที่เป็นสัดส่วน อันได้แก่ พื้นที่ชานบันไดชั้นบน เสมือนพื้นที่ต้อนรับเมื่อเข้าไปในเรือนจะเป็นบริเวณเต็นท์ เปรียบเสมือนโถงต้อนรับหรือโถงเอนกประสงค์ ซึ่งมักมีหิ้งพระอยู่ในบริเวณนี้ ถัดเข้าไปจะเป็นส่วนห้องนอน และห้องครัวอยู่ท้ายสุด ซึ่งอาจมีชานต่อออกไปอีก และมีบันไดแยกขึ้นลง โดยทั่วไปตามระเบียบแบบแผนเรือนจะเป็นดังนี้—แต่จะพบว่า มีลักษณะพิเศษที่ต่างออกไปสืบเนื่องจากการขยายพื้นที่และการใช้งาน ซึ่งจำเป็นต้องทำให้เรือนมีขนาดใหญ่ขึ้นไปแต่พบน้อย

การเก็บข้อมูลเรือนพื้นถิ่นดังกล่าว มีจุดมุ่งหมายสำคัญอีกประการหนึ่งคือ เพื่อเป็นการบันทึกข้อมูลและปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์เรือนพื้นถิ่น จะพบว่าในช่วงเวลาของการศึกษาได้มีเรือนตัวแบบที่รื้อถอนไปแล้วกว่าร้อยละ 10 ในระยะ 2 ปี ซึ่งเป็นอัตราที่เร็วมาก อันเป็นผลจากวิถีชีวิต ค่านิยม และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป การศึกษานี้จึงเสมือนงานที่เก็บอนุรักษ์คุณค่าของเรือนในช่วงหนึ่ง เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และทราบถึงภูมิปัญญาของผู้สร้างงานในอดีต

Thesis Title	The study of styles and usages of the vernacular timber houses in Chiang mai.
Name	Miss Wichulada Nilmaung
Concentration	History of Architecture
Department	Architecture and Related Arts
Academic Year	1998

Abstract

The purpose of this thesis is to study the styles and the usages of the vernacular timber houses in Chiang mai. The specified areas are in the amphur Muang (Chiang mai town) and other 7 amphurs surrounded between the previous 30 – 70 years (2468 – 2540 AD.) as there are a lot of houses with the special appearances left for study.

The study comprises the historical and the architectural.

1. The historical approach of study the procedure of building the house that caused by the regulation and the change of the society, custom and the culture of the folk's way of living in these areas.

The results of this study discover that in the former time Chiang mai was the center town of the economy, the political and the administration of this area. With these results Chiang mai had become the important center, the people surrounded had moved to settle in Chiang mai so the big amount of houses were needed. For normally, the houses had been built by the people in the high rank only but because of the expansion the settlement of the people the vernacular timber houses had been built by the people in other ranks for their need of usages and the houses had their own unique styles.

2. The architectural study to know the styles and the usages of the houses.

The specific example houses were 70 houses from 8 amphurs in Chiang mai.

The summation of the studying are as the followings:-

The styles of the houses considered from the character of the houses divided to

1. Single gable roof houses
2. Double gable roof houses
3. Pan-Ya houses (hip roof houses)

One gable roof houses and double gable roof houses had been developed from the old styles local houses in that areas and the Pan-Ya houses were the merge styles from the other areas. Most of the house figures had been related with the floor plan. For an example if the axis of the floor rested to the North and South line the floor plan would specified the gable to turn to the North and South live to be related with the floor. Other obvious styles was Pan-Ya or Manila styles which appeared not cling to the old custom. The roof had been built to cover all over the house so the house plan were not necessary to build to be related with the floor plan.

The houses form. The wooden partition of the houses were made of the small sheet of wood instead of the large sheet as the previous time due to the decrease of the forest in the north part of Thailand which caused the weather to be hot and moist. The windows had to be made bigger and wider than the old styles which had been made in cooler weather. These result caused the change to the figures and the proportions of the house.

Most of the usage areas in the houses still followed the old form. The areas had been divided to be the resting area at the head step of the stairs as the hospitable area, the term as the hospitable hall or the multipurpose hall the Buddha shelf mostly had been settled in this hall, the bed room area was next from the hall and the kitchen at the end of the house which had the terrace and the other stairs separated from the front stairs if necessary.

Most of the house plans were the same as the above mentioned details. We found a few houses bigger than others because of their expansion areas due to the usage needs of the houses.

The most important purpose of this study is to record and increase the conservative mind of the people to protect the vernacular timber houses.

The study found that in 2 year 10% of the vernacular timber house had been demolished in a high ratio due to the change of the folk's way of living, the value and the technology. This study will conserve the value and the knowledge of the vernacular timber houses for the people in the next generation's study about the history of the local architectural and the talent of building of the people in the former time.

กิตติกรรมประกาศ

กราบขอบพระคุณพ่ออองศ์ คุณแม่เฉลียว นิลม่วง บิดามารดาผู้ให้กำเนิดที่ได้ทุ่มเท แรงกายแรงใจ และทุนทรัพย์ รวมทั้งความเมตตาและคำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์จาก ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญหลายท่านดังนี้

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ มณี พยอมยงค์

รองศาสตราจารย์ฤทัย ใจจงรัก และอาจารย์วนิดา พึ่งสุนทร ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

ศาสตราจารย์อรศิริ ปาณินท์ และรองศาสตราจารย์สมใจ นิ่มเล็ก ที่สละเวลา เป็นประธานและกรรมการในการตรวจวิทยานิพนธ์ พร้อมด้วยอาจารย์สมคิด จิระทัศนกุล หัวหน้าภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร อาจารย์สามารถ สิริเวชพันธ์ อาจารย์วรลัญญ์ บุญสุรัตน์ รวมทั้งอาจารย์ทุก ๆ ท่าน แห่งภาควิชาศิลปไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และคณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่กรุณาให้คำแนะนำ ที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับวิทยานิพนธ์

นอกจากนี้ขอขอบคุณ คุณสมชาย ณ นครพนม ผู้อำนวยการ สำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่ ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลและสถานที่ในการทำงาน อีกทั้ง อาจารย์ลัดดาวัลย์ จุลเดชะ หัวหน้าคณะวิชาช่างเทคนิคสถาปัตยกรรม อาจารย์สุพล บัวราจารย์ หัวหน้าสาขาการรองสถาปัตยกรรมไทย และอาจารย์ชัยปฐม ปวงวัน คณะวิชา ช่างเทคนิคสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคพายัพ เชียงใหม่ ที่ กรุณาอนุญาตให้บันทึกภาพและได้อนุเคราะห์หุ่นจำลองเรือนพื้นถิ่นแบบต่าง ๆ ในการนำเสนอ วิทยานิพนธ์ และคุณเนาวรัตน์ ศิลบุตร ที่กรุณาตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์และให้คำแนะนำ ต่าง ๆ อย่างดียิ่ง

รวมไปถึงพี่ ๆ เพื่อน ๆ และน้อง ๆ ที่ได้สละเวลาอันมีค่ายิ่งมาช่วยเหลือในการทำรูป เล่มวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ทั้อถอย สล่าและเจ้าของเรือน ทุก ๆ ท่านที่ให้ความร่วมมือในการสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ศึกษา โดยเฉพาะคุณณรงค์ สุวรรณรัตน์ และคุณเพ็ญพรรณ บัวชอย ได้ให้ความร่วมมือด้วยอัธยาศัยไมตรีจิตอันดียิ่ง

ตั้งจะกล่าวขอบคุณ สล่าสิงหวัน ผิวใส สล่าอินสม ทิพละ อาจารย์ปราณี บัวชอย คุณวีระ คุณชาณุณรงค์ ศรีสุวรรณ คุณอัมพร มาลัย คุณสุวิทย์ เตชรุ่งถวิล คุณปริญญา บุญศรีนุ้ย คุณชินณวุฒิ วิลยาลัย คุณทรงยศศักดิ์ ทนุหนองโพธิ์ คุณนรินทร์ ทองธนากุล คุณทัศนิกา สายวงศ์นวล คุณจันทรา จันทรบุญ คุณพิเชษฐ์ ปันเวียง คุณวงษ์ฉลอง - คุณอิทธิกุล นิลม่วง พี่ชายที่แสนดีของข้าพเจ้า คุณวัชรียา - คุณนงลักษณ์ นิลม่วง พี่สะใภ้ทั้งสองที่คอยเอาใจใส่ดูแล ห่วงใย และให้กำลังใจที่ดียิ่งอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงญาติ ๆ ที่ติดตามผลงานของข้าพเจ้าด้วยความสนใจ

สุดท้ายนี้ใคร่ขอขอบพระคุณ ทันตแพทย์สุรัตน์ - แพทย์หญิงปรารณา สีนะศิริมากุล ที่ห่วงใยในสุขภาพของข้าพเจ้า และให้คำแนะนำเกี่ยวกับการทำวิทยานิพนธ์ เช่นเดียวกับ คุณปฎิญา - คุณจันทิมา คงพิชญานนท์ และคุณเสมอใจ ภูตระกูล ผู้ช่วยเหลือและคอย ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการบันทึกภาพ

ข้าพเจ้ารู้สึกซึ่งในน้ำใจของทุก ๆ ท่านยิ่งนัก ดังนั้น ความสำเร็จของวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้จึงถือได้ว่าทุก ๆ ท่านดังกล่าวข้างต้นได้มีส่วนร่วมในความสำเร็จและร่วมกันอนุรักษ์ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอันจะเป็นประโยชน์ต่อไปในการศึกษาถึงรูปแบบและการใช้สอยเรือนไม้ พื้นถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่ และภาคเหนือต่อไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

คำนำ

ปัจจุบันเมืองเชียงใหม่มีความเจริญทางด้านกาารท่องเที่ยวและเทคโนโลยีทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจมีผลกระทบทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านศิลปกรรมโดยเฉพาะเรือนพักอาศัยที่มีรูปแบบพื้นถิ่นดั้งเดิม วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีจุดมุ่งหมายในการเก็บรวบรวมข้อมูลเรือนพื้นถิ่นโดยเน้นศึกษาถึงรูปแบบและการใช้สอยภายในเรือน อันเกิดจากวิถีชีวิต ประเพณี คติความเชื่อ ตลอดจนแนวคิดในเชิงศิลปสถาปัตยกรรมของแต่ละท้องถิ่น ข้าพเจ้าถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดเชียงใหม่คนหนึ่ง จึงต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เรือนพื้นถิ่นที่นับวันจะถูกรื้อถอนไป

ข้าพเจ้าหวังอย่างยิ่งว่า ข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้จะเป็นแหล่งข้อมูลให้กับเยาวชนและผู้สนใจได้ศึกษาประวัติความเป็นมา คติประเพณีในการปลูกเรือนและรูปแบบของเรือนพื้นถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่เพื่อเป็นการส่งเสริมและกระตุ้นให้เห็นคุณค่าและหันมาอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นที่เพื่อให้คงอยู่ต่อไปชั่วลูกชั่วหลาน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์